

2020

Britt-Marie Lennartsson

PROFESSORN 7, VARBERG

Halland, Varbergs kommun och stad

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2020:46

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland.

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2020.

Antikvarisk förundersökning och konsekvensutredning.

Bild framsida: Professorn 7, Hotell Gästis, från Västra Vallgatan in mot Borgmästaregatan.

Foto: Britt-Marie Lennartsson (fotonr 2020-39:7).

Grafisk form: Anders Andersson.

Layout: Britt-Marie Lennartsson

Granskning: -

Kartor ur Varbergskartan.se © Lantmäteriet © Varbergs kommun

Kulturmiljö Hallands Diarienummer 2020/128.

Britt-Marie Lennartsson

PROFESSORN 7, VARBERG

Halland, Varbergs kommun och stad

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2020:46

INNEHÅLL

Uppdraget.....	7
Förundersökningens syfte.....	7
Metod.....	7
Förutsättningar.....	8
Historik.....	11
Hotellverksamheten.....	11
Förändringar - Torellska huset.....	12
Historik - Huset vid Norrgatan.....	25
Förändringar - Huset mot Norrgatan.....	25
Kulturhistoriska värden	27
Kulturhistoriska värden - Torellska huset.....	27
Kulturhistoriska värden - Huset mot Norrgatan.....	28
Riktlinjer	28
Riktlinjer - Torellska huset.....	28
Riktlinjer - Huset mot Norrgatan.....	28
Konsekvensdiskussion.....	29
Sammanfattning.....	31
Källor	32
Rapporter från Kulturmiljö Halland 2020.....	33

UPPDRAGET

Kulturmiljö Halland har på uppdrag av Erik och Lasse Diding, Hotell Gästis, utfört en antikvarisk förundersökning inför på- och ombyggnad av byggnaderna på Professorn 7 i Varberg. Förundersökningen är gjord av bebyggelseantikvarie Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland, certifierad sakkunnig av kulturvärden. Rapporten är framtagen i april-juli 2020.

Förundersökningens syfte

Ägarna avser att söka bygglov för att delvis bygga på och bygga om Hotell Gästis på fastigheten Professorn 7. Byggnaderna har ett kulturhistoriskt värde och ligger inom riksintresse för Kulturmiljövården enligt Miljöbalken.

För att bedöma hur ändringarna påverkar kulturhistoriska värden, utreda vilka värden som är viktiga att bevara samt upprätta riktlinjer för hur negativ påverkan ska kunna minskas har denna antikvariska förundersökning och konsekvensutredning tagits fram.

För att byggnadsnämnden ska kunna göra en bedömning om bygglovsansökan följer plan- och bygglagens paragraf 8:13 och 8:17 är en antikvarisk förundersökning ett viktigt underlag.

Metod

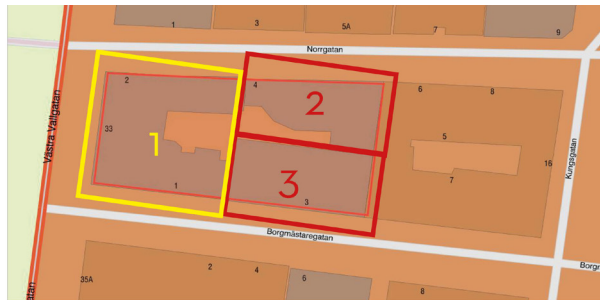
De delar av huset som berörs av ändringar har dokumenterats och beskrivits i ord och genom digitala foton i RAW-format, film nr 2020:39.

En kort historik har sammanställts för att sätta byggnaden i ett historiskt sammanhang, vilket är en viktig del av byggnadens och den omliggande mil-

jöns kulturhistoriska värde.

Professorn 7 ligger inom en miljö av riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalken. Miljön är därför av stor betydelse. En sammanställning av tidigare värderingar, inventeringar, detaljplan, värdering och beskrivning av riksintresset har gjorts. En grund för den kulturhistoriska värderingen är Axel Unnerbäcks metod, "Kulturhistorisk värdering av bebyggelse" Riksantikvarieämbetet, 2002. Denna metod ligger också till grund för inventeringen av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, 2009, i Varbergs kommun. Även Riksantikvarieämbetets senaste plattform för kulturhistorisk värdering har varit en utgångspunkt.

En konsekvensanalys har utförts med utgångspunkt i bygglovsritningar upprättade 2020-06-17 av Emma Norberg, Arkkas arkitekter, Varberg. Diskussion har förts med Arkkas och Didings parallellt med framtagande av denna antikvariska förundersökning. Antikvariska rekommendationer för de delar som rör byggnadens de värdebärande delarna i exteriören har sammanställts. Rekommendationerna kan utgöra grund för ev. revidering av bygglov, för renoveringen och ombyggnaden samt för kontrollplan. De är även utformade för att säkerställa att plan- och bygglagens krav på varsamhet samt förbud för förvanskning ska kunna följas (kap 8 §§13, 17).

1. Torellska huset från 1700-talet
2. Hus vid Norrgatan från sent 1800-tal
3. Hus vid Borgmästargatan från 1890-talet
Professorn 7 i Varbergs innerstad. Kartexport från Varbergskartan.se (c) Varbergs kommun och Lantmäteriet 2020-05-26

Förutsättningar

Avsedda ändringar

Hotell Gästis består av flera byggnader i kvarteret Professorn samt i det intilliggande kvarteret Prosten. I kvarteret Professorn ligger följande hus som tillhör hotell Gästis:

1. Torellska huset från 1700-talet.
2. Byggnad från sent 1800-tal vid Norrgatan.
3. Hus från 1890-tal mot Borgmästargatan. Detta berörs inte av några ändringar varför det inte tas upp i historik, konsekvensanalys eller kulturhistorisk värdering.

Nu avses bygglov sökas med ritningar upprättade av Arkkas arkitekter. Då interiören redan är omändrad berör denna antikvariska förundersökning endast exteriören på hus 1 och 2. Ändringarna utgörs i stora drag av:

- Bygga om delar av vindsvåningen på Torellska huset (hus 1) så att hotellrum mot gården samt vindsförrådet på flygeln mot Norrgatan görs om till bibliotek.
- Skapa en takterrass på taket mellan huskropparna på Torellska huset (hus 1). Terrassen ska nås via dörrar i biblioteket.
- Bygga på en våning på flyglarna till Torellska huset (hus 1) för att skapa fler hotellrum samt teknikutrymme.
- I flygeln mot Borgmästaregatan placeras en hiss som tjänar hela hotellanläggningens hela tredje hotellvåning.
- Mot gården finns ett litet trapphus som avslutas med ett litet torn uppe på det befintliga taket mellan huskropparna. Detta trapphus avses byggas på med en våning med anknytning

till takterrassen. Denna påbyggda del kommer inrymma ventilationsanläggning. Det avses få en fasad av träpanel och utformas som ett äldre trapphus. Det avses dock krönas av en liten balkong/takterrass istället för som nu ett mer traditionellt tälttak.

- Huset mot Norrgatan (hus 2) höjs så att det bildas en andra våning i fullhöjd samt en takvåning med fullhöjd för nya hotellrum.

Tidigare kulturhistoriska värderingar

Byggnaderna på fastigheten har uppmärksamats tidigare för sina kulturhistoriska värden i flera sammanhang.

Varbergs innerstad är av riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalken, Varbergs innerstad (N 13). Även kustsanatoriet och området runt fästingen ingår i detta riksintresse. Motiveringen till riksintresset, relevant för Professorn 7, är att Varberg representerar svensk stadsbyggnad under 1600-talet, samt utvecklingen under 1800-talet i bad- och kurortens spår. Uttryck för riksintresset är Varbergs nuvarande stadskärna som anlades efter en stadsbrand 1666, är en regelbunden rutnätsplan och avslutande, svagt radierande gator i norr och söder, med småskalig trähusbebyggelse, huvudsakligen från 1700- och 1800-talen.

I *Varberg – förslag till bevarandeprogram*, Varbergs kommun och Landsantikvarien, 1991, lyftes det Torellska huset i den högsta bevarandeklassen, klass 1, och huset mot Borgmästaregatan som klass 2. Huset mot Norrgatan utpekades inte som kulturhistoriskt värdefullt.

I en senare inventering av all bebyggelse i Varbergs kommun, utförd 2009, numera i *Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister*, Bebr, finns byggnaderna med. Torellska huset är placerat i klass B med arkitekturhistoriskt, byggnadshistoriskt, identitetsskapande samt miljöskapande värden. Huset mot Norrgatan är nu utpekat som värdefullt i klass C med byggnadshistoriskt och miljöskapande värde. Huset mot Borgmästargatan är inte längre utpekat som kulturhistoriskt värdefullt.

Gällande *detaljplan* är från 1936 i syfte att ordna och planera staden. Den är upprättad efter en helt annan lagstiftning och saknar bevarandeperspektiv enligt dagens plan- och bygglag.

Därmed är bebyggelseinventeringen av mycket stor vikt för att uppfylla den nu gällande plan- och bygglagens paragrafer bl. a. om varsamhet och förvanskingsförbud.

Även planeringsunderlaget *Varbergs innerstad* upprättat av NaiSvefa 2012 är ett viktigt underlag för beslut om hur byggnader ska kunna utvecklas och riksintressets karaktär bevaras. I detta underlag har alla hus längs gatorna kvartersvis analyserats och bedömts huruvida de ska bevaras eller hur de kan ändras.

Generella riktlinjer är bl. a. att:

- det ska vara möjligt att avläsa och uppleva årsringarna i bebyggelsen.
- 1700- och 1800-talsbyggnader med bevarad äldre karaktär skyddas.
- ändring av byggnad utförs varsamt och anpassas till bebyggelsens karaktärsdrag.
- tidstypisk utformning av fasader, tak, fönster, entrépartier och detaljer bibehålls.
- övrig 1800-talsbebyggelse med betydelse för bibehållandet av stadsmiljöns småskaliga och variationsrika karaktär värnas.
- vid ändring av byggnader som under åren förvanskats (t.ex. genom tilläggsisolering fönsterbyten och andra ovarsamma ändringar) eftersträvas ett varsamt återskapande av tidigare utformning.

Enligt underlaget *Varbergs innerstad* karakteriserar kvarteret Professorn av blandad bebyggelse från 1700-tal – 1980-tal med flera årsringar med varierad byggnadshöjd, volym, fasadmaterial, gestaltning och färgsättning, flera väl- eller delvis bevarade samt ovarsamt förändrade byggnader däremellan. För att bevara karaktären anges riktlinjer:

- Byggnader med bibehållen äldre karaktär bevaras.
- Vid ändring utformas exteriörer lika befintlig eller ursprunglig/tidigare utformning.
- Balkonger samt tilläggsisolering mot gatan undviks.
- Nya byggnader utformas som nya årsringar som i höjd och volym ansluter till intilliggande hus.
- Variation i gestaltning och färgsättning eftersträvas.
- Torellska huset (hus 1) ska bevaras med "bevarad äldre karaktär" då det är en äldre byggnad (1700- och 1800-tal) som, trots senare ändringar, har bibehållit sin funktion som källa till kun-

Utsnitt ur stadsplan från 1936.

Varbergs stadskärna - Kulturhistoriskt underlag för plan- och bygglovs

Klassificering av byggnader i Varbergs innerstad, Nai Svefa 2012, s 15.

skap och upplevelse om 1700- och 1800-talets byggnadskultur, dvs där det är möjligt att "läsa av" en äldre bebyggelsekaraktär. Huset bedöms som väsentlig för att bibehålla en småskalig och variationsrik karaktär inom ett visst kvarter eller gatumiljö. Vid framtida ändringar eftersträvas ett varsamt återskapande av tidigare utformning. Enligt Nai Svefa innebär detta utpekande ett förbud mot rivning.

- Huset mot Norrgatan (hus 2) är ett hus med "förvanskad karaktär" som genom tilläggsisolering, fönsterbyte, överdimensionerade tillbyggnader,

takkupor mm har förändrats såpass mycket att ändringarna dominerar över den äldre karaktären. De har blivit "svårlästa" och därmed tappat sin funktion som källa till kunskap och upplevelse om den äldre bebyggelsens karaktär. Huset bedöms inte som så viktig att ett rivningsförbud är motiverat. Här bedöms också en utökad exploateringsgrad möjlig. Vad detta innebär i praktiken beror på den omgivande miljön. (Denna bedömning krockar dock med bebyggelseinventeringen som placerat den i klass C.)

Parti av Västra Vallgatan 1905 där Torellska huset syns mellan träden i Engelska parken. Foto: Matilda Ranch, Hallands Kulturhistoriska museum.

HISTORIK

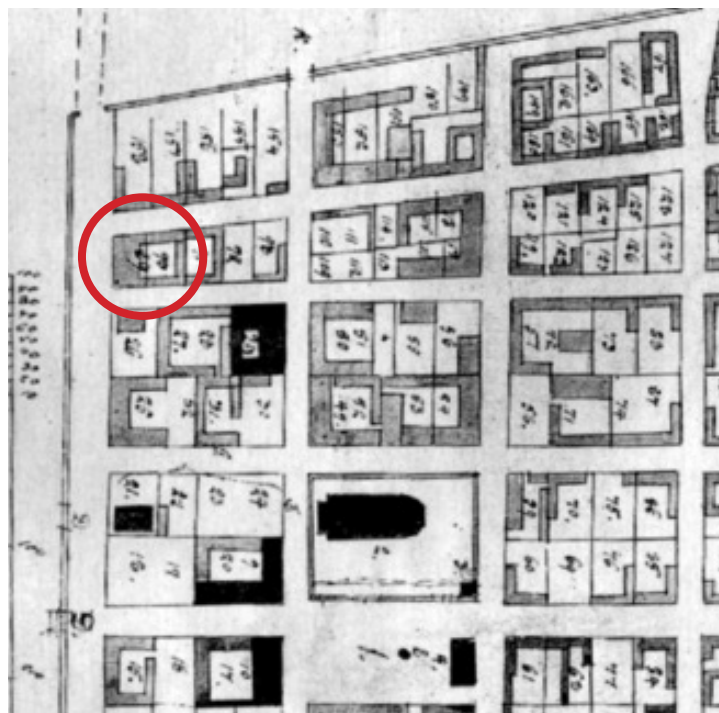
Det Torellska huset byggdes under slutet av 1700-talet, troligen efter någon av de stora bränderna 1767 och 1768. Det är en timmerbyggnad som länge var klädd med träpanel. På kartor från 1700- och 1800-talet finns hus inritade som flyglar på vardera sidan av Torellska huset. Det är dock inte klarlagt om det är samma som dagens hus. På en karta över Varberg upprättad av J Kanter 1750 utgörs Torellska huset av en kringbyggd gård. Utöver de nu bevarade byggnaderna ska ha funnits fyra gårdshus som bl. a. innehöll kök, bryggghus, lador, salubodar, packbodar, fähus och avträden.

På 1820-talet flyttade provinsialläkaren och den då en kände ögonkirurgen Johan Petter Torell in i huset, som sedan dess kallats för Torellska huset. Han dog redan 1831 av nervfeber men hade då hunnit gifta sig med Susanna Charlotta Varenius från Tvååker och fått tre barn; Otto 1824-1828, Anna Charlotta 1826-1831 och Otto Martin 1828-1897. Otto Martin blev bl. a. en framstående zoolog, geolog, chef för Sveriges geologiska undersökningar och deltog i arktiska expeditioner. Otto Torell har lämnat tydliga spår i hemstaden Varberg, med både en gata i Varberg uppkallad efter sig och en fontän, Torellbrunnen. Denna fontän formgavs av konstnären Edvin Öhrström och invigdes 1970, placerad vid dåvarande Domus, numera Gallerian. Under 1800-talet pågick även en process med att ge staden grönska och parker och den Engelska parken anlades i det som var Torellska husets trädgård.

Hotellverksamheten

Husets långa historia som hotell inleddes 1893 när Eva Berner flyttade sin gästgivarerörelse till Torellska huset och drev den in i det tidiga 1920-talet. Från början fanns fyra uthyrningsrum och en matservering som låg på första våningen mot Västra Vallgatan. Det fanns även en kafédel med ingång från Borgmästaregatan. På andra våningen fanns en privatbostad. En ritning från år 1897 visar ett planerat nybygge med elva nya uthyrningsrum i huset mot Borgmästaregatan. I lokalerna i källarplanet har funnits en rad olika verksamheter såsom glasmästeri, antennservice, biljard, solarium och träningslokal.

Ägare till husen och verksamheterna har väx-

Utsnitt ur Karta över Varberg upprättad av J Kanter 1750, kopia från 1784 (Nai Svefa, s 6).

Utsnitt ur Plan av staden Varberg och dess bebyggelse, upprättad 1875.

lat många gånger och huset har byggts om otaliga gånger. Stora förändringar har skett framför allt i interiören. Även om husen idag upplevs som gamla och välbevarade har det även skett en del ändringar exteriört. Fönster och dörrar har bytts och flyttats, framför allt i gatuplanet och gårdsmiljön är totalt ändrad. Omkring 1920 reveterades fasaden och har sedan dess varit putsad.

Hotellverksamheten har också växt under åren. Verksamheterna delades upp i en hotelldel och en matsalsdel troligtvis på 1920-talet. Rummen mot Norrgatan kom till på 1930-talet. 1952 hade hotellet ca 20 rum, vilka låg på andra våningen utefter Västra Vallgatan, Norrgatan och Borgmästaregatan. Här fanns också en lägenhet med två rum och kök där den som drev hotellet bodde. 1968 hade hotellet 30 rum varav några hade inretts på vinden.

I slutet av 1980-talet tog nuvarande ägare Lasse Diding över hotellverksamhet och inledde en rad olika satsningar för att rusta upp och modernisera hotellet, bland annat att förse alla rum med eget badrum.

Huset mot Borgmästaregatan (hus 3) införlivades i hotellverksamheten med flera rum och puben och restaurangen som låg här tidigare blev matsal. Vindsvåningen försågs med takkupor för hotellrum.

I början av 2000-talet hade hotellet utökats till ca 60 rum.

Förändringar under 2000-talet sammanfattas av foton på nutidens utseenden.

Förändringar – Torellska huset

Källor till denna underökning har utgjorts av bygglovsritningar, äldre foton från Digitalt museum där Hallands Kulturhistoriska museum lagt ut alla sina foton på fastigheten. Varbergslitteratur har gått igenom översiktligt. Kulturmiljö Hallands arkiv har bidragit med källor samt äldre bevarandeplaner och inventeringar. Det går säkert att hitta betydligt fler källor om dessa byggnader. Även om detta inte resulterar i en fullständig redogörelse kan den ändå känna som grund till en kulturhistorisk värdering av vad som bör bevaras i byggnaderna.

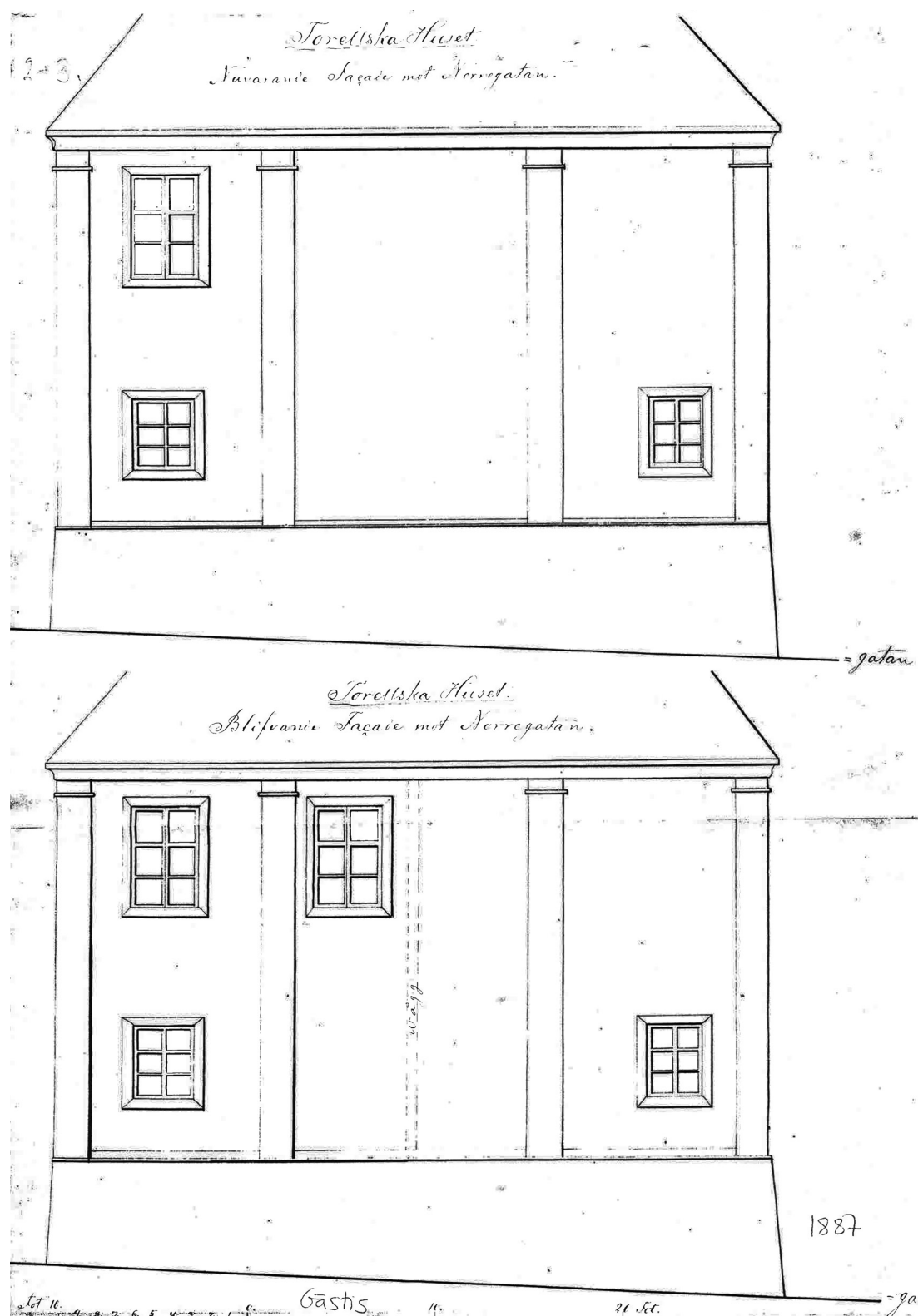
Den äldsta källan som påträffats i denna utredning som visar hur husen i kvarteret professorn sett ut är från 1887. Torellska husets huvudbyggnad, mot Västra Vallgatan, har dock en form som är typisk för

ett högre ståndshus från 1700-talet; hög stensockel, valmat mansardtak, fasad indelad i pilastrar. Olika storlekar på fönstren i botten och övre våningsplanet vilket även en ritning från 1887 visar. Det är dock troligt att förändringar genomförts i samband med att hotell- och restaurangverksamheten påbörjades på 1890-talet.

Sedan följer ritningar som ska vara upprättade 1912 samt foton från tidigt 1920-tal. Inga foton från Norrgatan har påträffats. Det har heller inte påträffats källor om ändringar mot gården. Det kan bara konstateras vid syn på plats att fasader och fönster är relativt sentida.

Västra Vallgatans mot norr. Huset närmast kameran till höger är nuvarande hotell Gästis, då Kv Professorn 1. Eftersom järnvägsstationen inte finns på fotot måste det vara taget före 1880, då stationen uppfördes. Torellska huset har vid denna tid en träfasad i en ganska mörk kulör, som delas in av pilastrar av trä. En hög dubbeltrappa leder upp till huvudentrén på bottenvåningen från två håll. Foto: Waldemar Dahllöf, Hallands Kulturhistoriska museum.

Ritning på gaveln mot Norrgatan på Torellska huset 1887. Ritningen visar troligen att man vill sätta in ytterligare ett fönster på andra våningen. Den visar en regelbunden indelning av fasaden av pilastrar men en något oregelbunden fönsterplacering. Det är större fönster i övre våningen, som oftast var den "fina" våningen. I bottenplanet, nära gatans larm och dofter, är fönstren något mindre. Här fanns ofta enklare utrymmen som kök och verksamheter. Det finns inga källarfönster på gavlarna. Ritningar: Kopior på äldre ritningar i okänt arkiv. Kopiorna finns i Kulturmiljö Hallands arkiv.

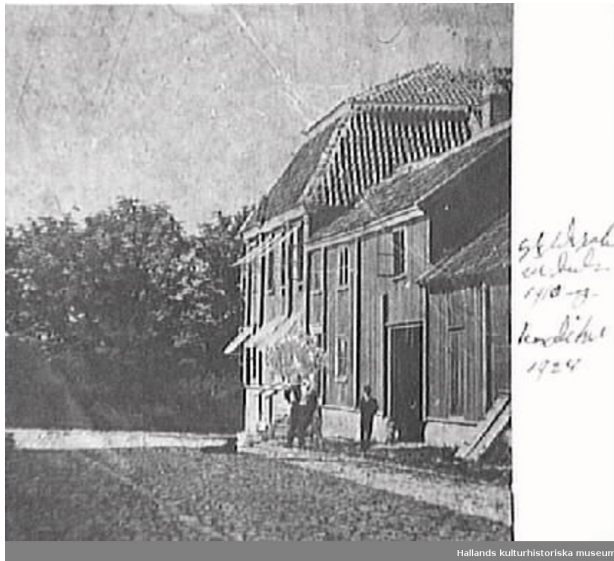

Foto Ranch, Carolina Mathilda

Hallands kulturhistoriska museum

Foton på Torellska huset på Borgmästaregatan, troligen tidigt 1920-tal. Huset har kvar träfasaden målad i en mörk kulör. Pilastrarna kan vara målade i en ljusare kulör på den vänstra bilden. Flygeln är snarast en enkel ekonomibyggnad med en lägre takfot än huvudbyggnaden, oregelbunden fönstersättning med små fönster i övervåningen, och en port in till gården. Den har likheter med huset mot Norrgatan (hus nr 2). Foto: vänstra bilden, okänd fotograf men troligen daterad 1924. Högra fotot Matilda Ranch, ej daterat. Hallands Kulturhistoriska museum.

Dessa ritningar är daterade 1912 men troligen inte genomförda förrän andra halvan av 1920-talet. Takfoten på flyglarna höjs (i alla fall mot Borgmästaregatan, inga källor finns som visar huset på Norrgatan). Fönstren får en regelbunden placering och samma utformning på båda planen. Källarfönster skapas.

Trappan mot Västra Vallgatan tas bort och ersätts med entrédörr i gatuplanet vilken ytterligare markeras med ett lunettefönster över. En stålig dubbeldörr med sirliga gjutjärnsgaller placeras mot Borgmästaregatan. Liknande finns på många andra hus i Varberg.

Enligt uppgift ska fasaden nu ha reveterats. Med tanke på det enhetliga utseendet som framställs på ritningarna är det troligt att även flyglarna reveterades nu. Ritningar: Kopior på äldre ritningar i okänt arkiv. Kopiorna finns i Kulturmiljö Hallands arkiv

Foto: Mathsson, Edvard

Hallands kulturhistoriska museum

Foto: Hartman, T

Hallands kulturhistoriska museum

Ändringarna från ritningarna från 1912 tycks nu till stor del vara genomförda på dessa foton. Foto: övre Edvard Mathsson, 1920-tal, nedre T. Hartman 1926. Hallands Kulturhistoriska museum.

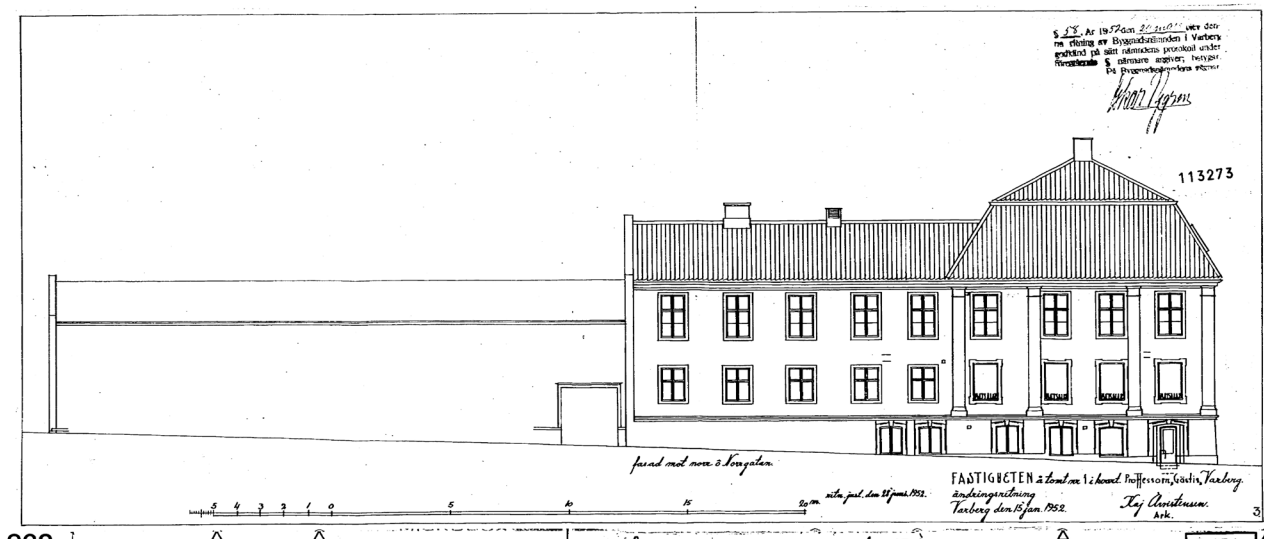
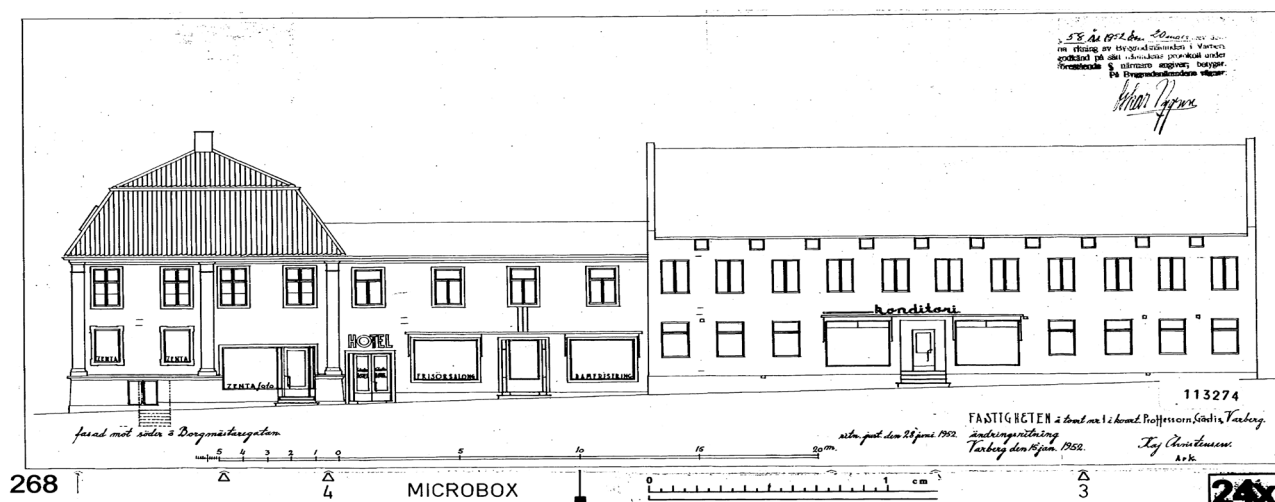
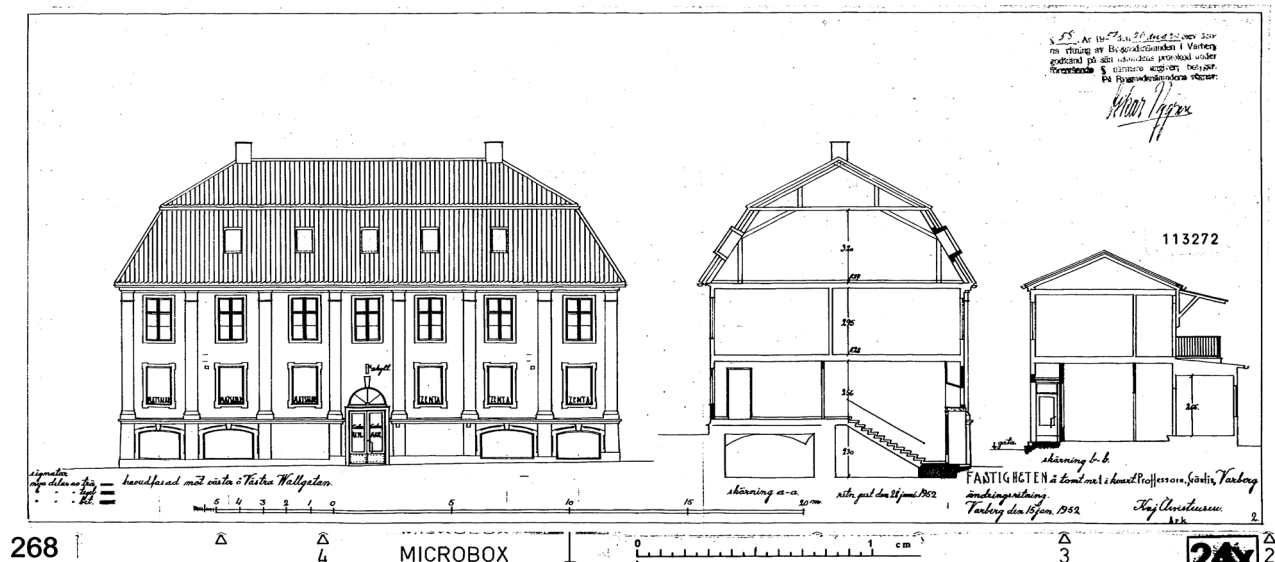
Torellska huset någon gång under 1940-1950-talen. Fasaderna är nu målade i en ljusare kulör än tidigare. Det har nu tillkommit fler och större öppningar för källarfönster. Foto: Karl Fredrik Olsson, Hallands Kulturhistoriska museum.

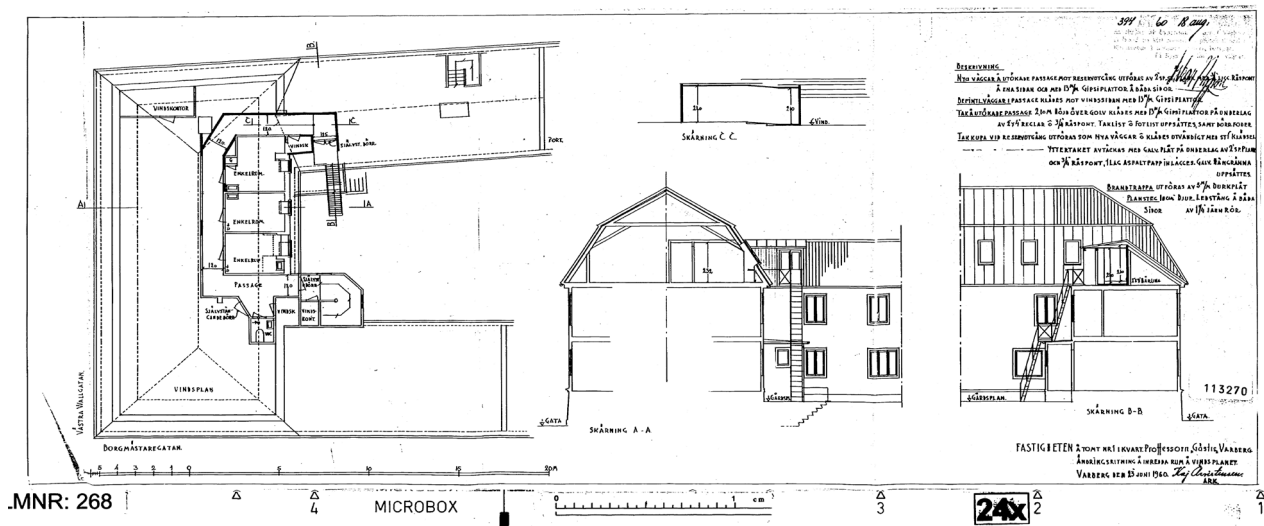
Foto: Olsson, Karl Fredrik Hallands kulturhistoriska museum

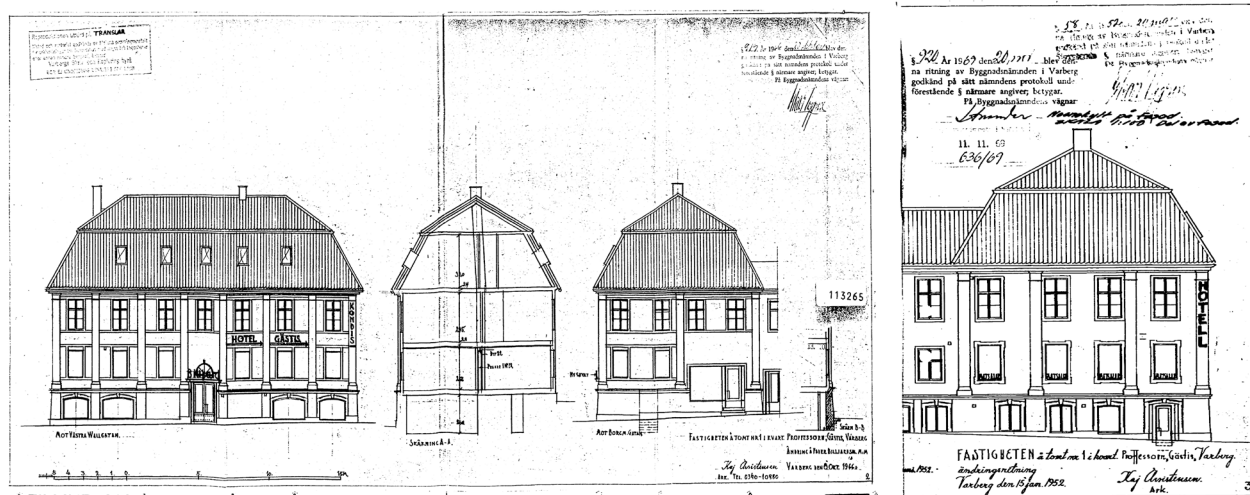
Denna bygglovsritning från 1948 visar att det någon gång tidigare skapats en entré med ett modernt uttryck i det Torellska huset mot Borgmästaregatan. Nu ville man dock ändra entrén och skapa ett nytt stort skyltfönster. Samtidigt söktes även bygglov för att anordna takfönster både mot Västra Vallgatan och mot gården. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglovsarkivet.

Bygglövsritningar från 1952 visar tämligen omfattande ändringar. Källarfönstren förstoras betydligt. Bottenvåningens fönsteröppningar förses med enluftsfönster, utom i flygeln mot Norrgatan. Byggnaden mot Västra Vallgatan har nu takfönster. Mot Borgmästargatan skapas en fasad i funkisstil med stora skyltfönster, T-postfönster i flygeln. Hotellet får en ny entré i flygeln. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Bygglövsritningar från 1960 visar inredning av nya hotellrum på vinden i huset mot Västra Vallgatan. Detta medför ändringar på gården. Flygeln mot Norrgatan har två- och treluftsfönster i funkisstil mot gården. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

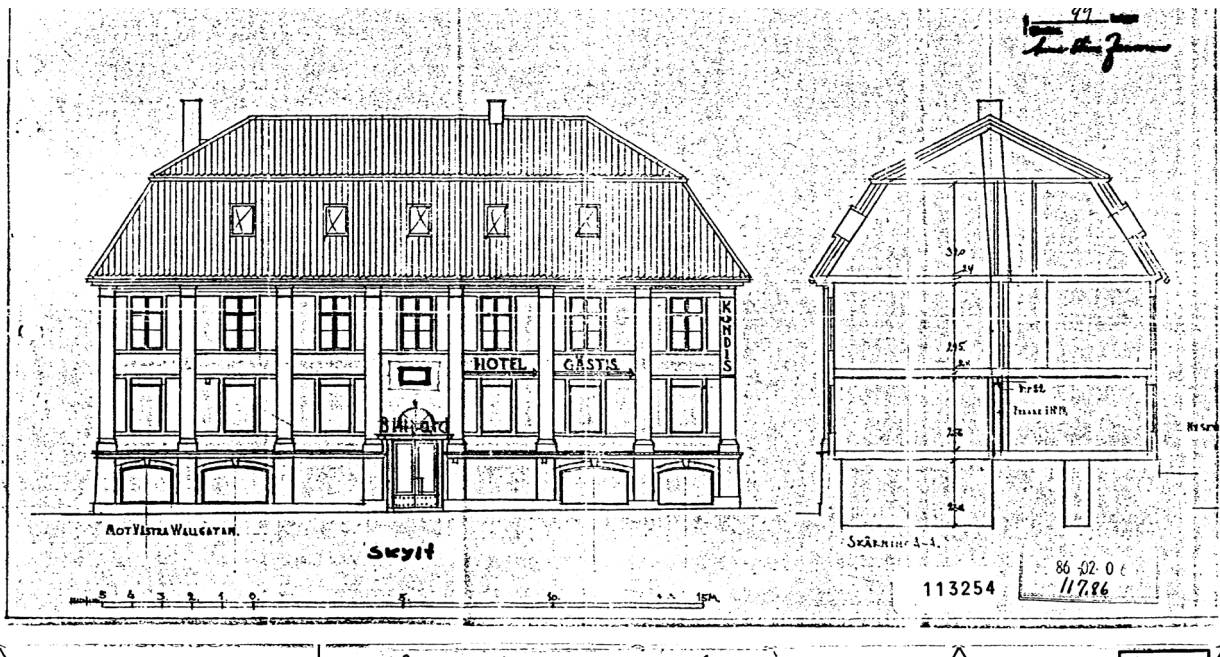
Bygglövsritningar från 1969 kan ha något med takfönster att göra samt putsningen av sockeln. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Vid tiden för inventeringen inför bevarandeplanen som gavs ut 1991 hade huset en brunmålad sockel, putsfasaden var gul med vita pilastrar och lisener. Mot gården var fasaden klädd med gulmålad locklistpanel. Fönstren var pivåhängda med fusksprijs, mörkt brunmålade.

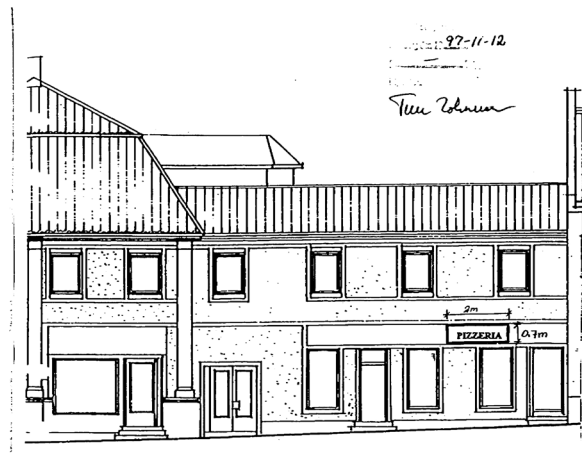
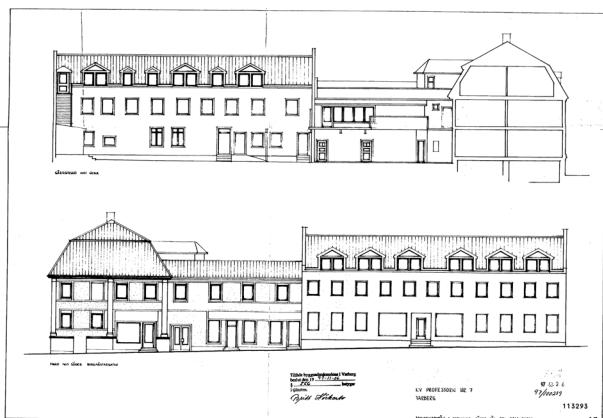
Under 1990-talet påbörjades en omfattande upp-
rustning av hotellet som också innebar en rad änd-
ringar. 1990-91 byggdes första våningen om till åtta
nya hotellrum, biljardhall, gym och inredning av
vind med bl.a. klubbрум. 1994 togs en dörr mot

Västra Vallgatan bort och fyra nya rum inreddes mot Norrgatan.

1995-96 byggdes bibliotek och takterrass mot gården. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet byggdes det gamla lägenhetsköket om till ett mindre restaurangkök. 1999-2000 utökades receptionen och matsalen. 2000-01 inreddes vinden mot Västra Vallgatan till ett konferensrum och vinden mot Borgmästaregatan blev sju nya rum.

Bygglövsritningar från 1986 handlar om att sätta upp en skylt. Ritningen kan tjäna som en lägesbild över hur byggnaden såg ut då. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Bygglövsritningar från 1997 gäller främst ombyggnad av huset bredvid Torellska huset (hus 3). Flygeln mot Borgmästaregatan ändras mot gården och en skylt sätts upp mot gatan, där det nu finns tre entrédörrar av olika slag. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Torellska huset från Västra Vallgatan.

Beskrivning - Torellska huset

Husen mot Västra Vallgatan och flyglarna har nu ett mer enhetligt utförande än tidigare. Alla gatufasader har samma konsekventa putsfasader och fönsterstorlekar. Sockeln är ljusgrå och de röda spritputsade ytorna delas in av vita slätputsade pilastrar och gesimser.

Mot Borgmästaregatan har alla öppningar gjorts om till fönster och sockeln har återställts. Det finns nu bara en dörr kvar vilken är huvudentré till hotellet. Den ligger på samma ställe sedan 1920-talet och flyttades ned till gatunivå troligen någon gång på 1940-50-talet. Omfattningen av röd kalksten kan vara från denna tid. Över dörren sitter en dekorativ sentida plåtskylt.

Taken har samma form som tidigare, är täckta med enkupigt rött tegel mot gatorna och rödmålat skivtäckt mot gården. Nedre takfallet mot Västra Vallgatan har försetts med takkupor.

Huset har relativt nya tvåluftsfönster i brunlase-

rat trä. En del fönster i flyglarna är blinderade, putsade och vitmålade men framträder tydligt som fönsteröppningar.

En del källarfönster har blinderats och målats i sockelns ljusgrå kulör. Källarfönstren har också brunlaserade karmar och bågar och har försetts med frostat glas. Dörren mot Västra Vallgatan har stängts igen och gjorts om till en blinddörr med en målning.

Torellska huset från Norrgatan.

Torellska huset från Borgmästaregatan.

Källarfönster och blinderat källarfönster, här mot Norrgatan.

Detalj av taket. Hotellskylten är från 1970-talet.

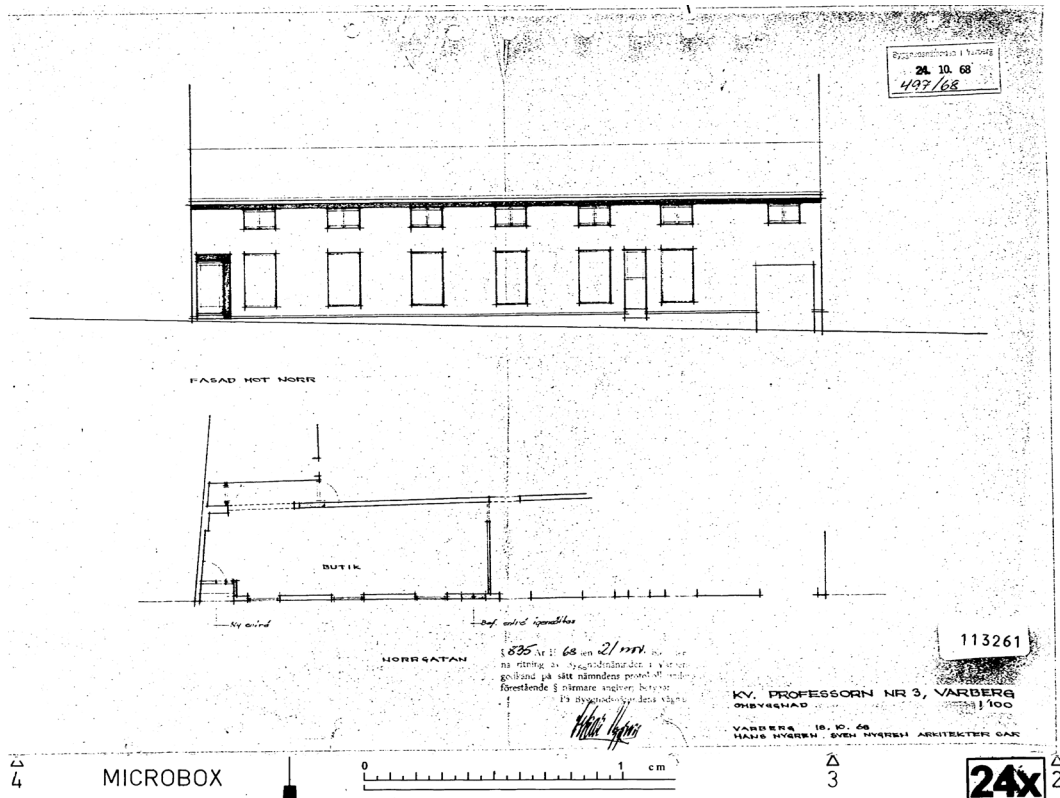
Entrédörren till hotellet.

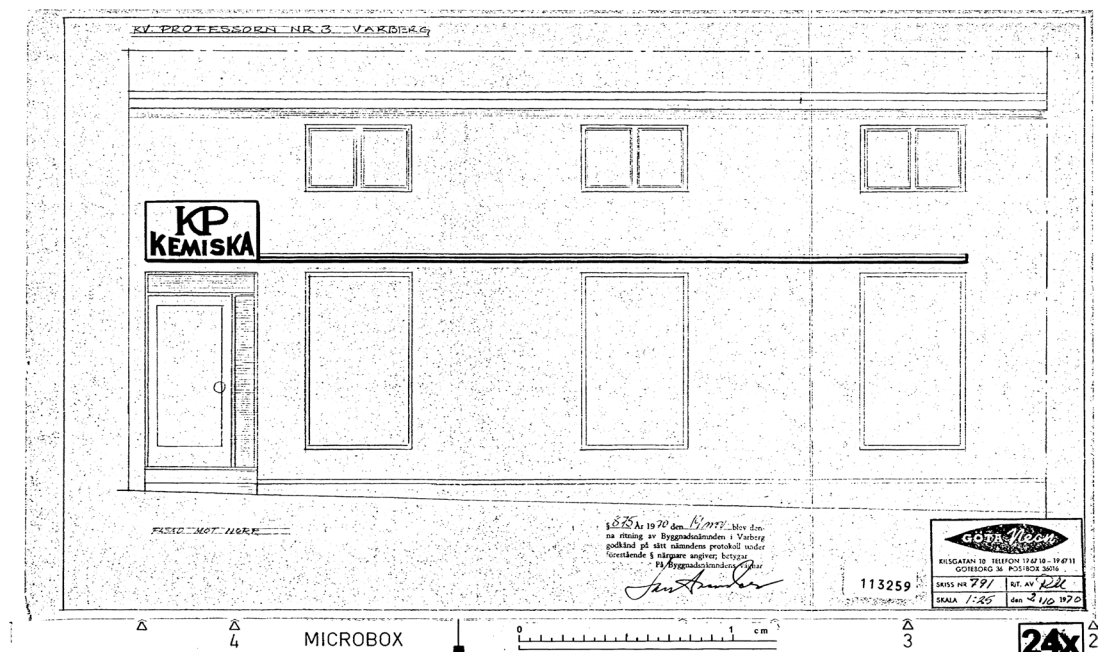
Längan mot Borgmästaregatan, trapphusets tälttak och det nedre takfallet på Torellska huset har rödmålat plåttak, medan de andra takfallen har tegeltak.

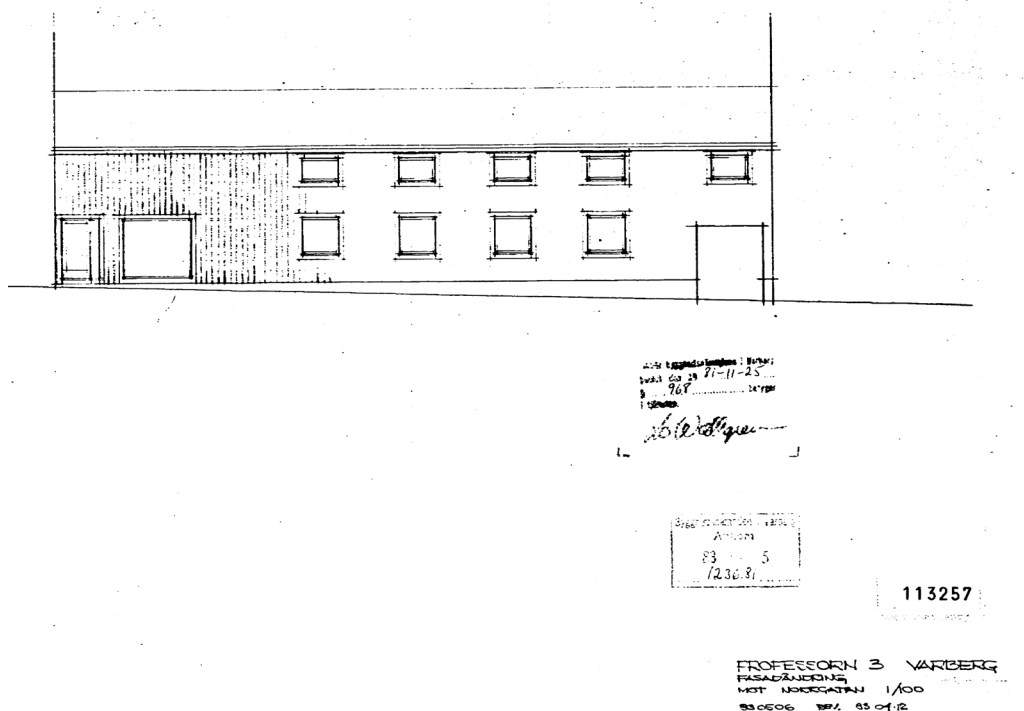
Hotell Gästis gård är nästan helt igenbyggd. Just nu pågår en takrenovering.

Bygglövsritningar från 1968 visar att huset hade höga smala fönster, likt skyltfönster i bottenvåningen, två dörrar - troligen till butiker, samt en port in till gården. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Bygglövsritningar från 1970 om uppsättning av skylt visar den östra delen av fasade mot Norrgatan lite mer i närbild. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Bygglövsritningar från 1981 visar att man vill ändra fönstersättning och byta fönstren till enlufts-fönster av en annan storlek än tidigare och i den östra änden tas fönstren bort. Porten till gården finns kvar. Ritning: Varbergs kommun, Stadsbyggnadskontoret, bygglövsarkivet.

Historik - Huset vid Norrgatan

Det finns inte mycket historik kring huset mot Norrgatan. Det är ett timmerhus. Det finns inte med på stadskartan från 1885, varför det är byggt efter detta år.

1942 finns ett bygglövsritning om att sätta upp en skylt på fasaden med texten Kemisk tvättanstalt. Kemtvätten bedrevs sedan under lång tid i huset.

Förändringar - Huset mot Norrgatan

Det har knappast påträffats några ritningar eller foton på denna byggnad. På ett foto från 1940-50-talet skimtar huset fram i bakgrunden. Det tycks då vara ett enkelt trähus, lite likt en trälada med ett flackt sadeltak. I gatuplanet fanns troligen fönster i fullhöjd, medan den övre våningen var en halv-våning med låga smala fönster upp vid takfoten. Huset har troligen stora likheter med Torellska husets flygel mot Borgmästargatan på foton från tidigt 1920-tal.

Ett bygglövsritning från 1940-talet visar en mycket enkel skiss över fasaden. Den har likheter med utseendet

1968, se ovan, men med två smalare dörrar på fasaden. Porten till gården är inte redovisad.

Enligt bevarandeplanen från 1991 hade huset byggts om flera gånger, bland annat under 1980-talet och hade nu en sentida fasad av rosamålad locklist-panel och enlufts-fönstren var bruna. Snickarglädje fanns uppsatt längs takfoten och taket var täckt med falsad plåt. Huset införlivades i hotellet 1995 vilket även innebar en del ändringar mot gården.

På bygglövsritning från 2001 har fönster och dörrar ytterligare ändrats i den östra delen av fasaden, med en enkel dörr och ett stort skyltfönster.

Denna långa period av ändringar, utan någon anpassning till husets ålder och ursprungliga karaktär, har lett till en förvanskning av husets utseende som är svårt att läsa av. Detta har också gjort att det trots sin höga ålder och karaktär i senare tid inte ansetts ha något högre kulturhistoriskt värde såsom i bevarandeplan från 1991 och Nai Svefa 2012. I BeBR har det dock placerats i klass C som en del av en äldre stadsmiljö.

Huset mot Norrgatan.

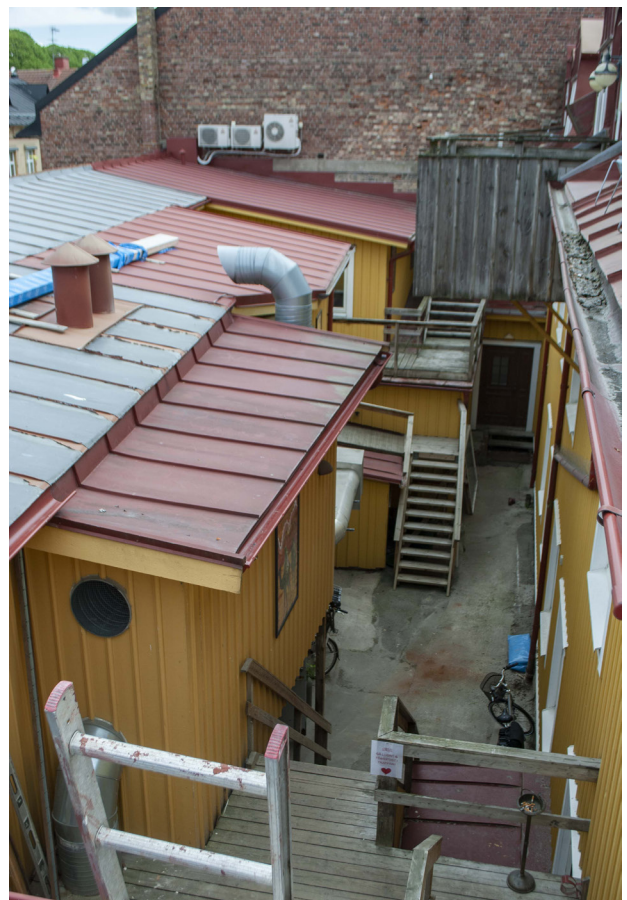
Beskrivning – huset mot Norrgatan

Mot gatan har huset kvar sin form, troligen sedan 1800-talet. Mot gården har flertalet tillbyggnader gjorts. Gatufasaden har ändrats betydligt under 1900-talet och förändringsprocessen har fortsatt under de senaste årtiondena.

Gatufasaden har fått en ny locklistpanel i en beige nyans. Mot gården är fasaden gulmålad och här finns en del trappor i tryckimpregnerat virke.

Huset har nya fönster med röda karmar, bågar och spröjs och vitmålade foder. En del fönsteröppningar har tagits bort. Porten finns kvar som en markering i fasaden, men har försetts med en något mindre rödmålad port. I övrigt finns inga andra dörrar mot gatan. Snickarglädjen längs takfoten finns kvar. taket är täckt med äldre rödmålad skivplåt.

Även mot gården har huset mot Norrgatan genomgått stora förändringar.

Torellska huset vid Västra Vallgatan med sin typiska form upptar hela kvarterets bredd.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Dessa hus har funnits länge i staden och de har genomgått många förändringar. Det är därför inte bara ett ursprungligt utseende som är av värde utan olika tider har satt spår som har kulturhistoriskt värde. Värderingen utgår från riksintressebeskrivningen, planeringsunderlaget Varbergs innerstad och äldre bevarandeplaner samt bebyggelseregistret.

- Fastigheten är en tydlig del i stadens rutnätsplan från 1600-talet. De avslutande, svagt radierande gator i norr och söder är särskilt tydlig i Professorn 7.
- Husen här är representanter för den småskaliga trähusbebyggelse, huvudsakligen från 1700- och 1800-talen, som är värdebärande för riksintresset. Detta gäller även Torellska huset, trots att det är reveterat sedan 1920-talet och därför kan tas för ett stenhus.
- Husen bidrar till ett varierat äldre stadslandskap genom olika höjder på husen, olika takformer och olika fasadmaterial och kulörer.

Kulturhistoriska värden - Torellska huset

- Husens höga ålder.
- Personhistoriskt värde genom familjen Torell, framför allt den kände polarforskaren Otto Torell.
- Identitetsskapande och miljöskapande värde genom sin synliga plats i staden under lång tid.
- Unicitet i Varbergs stad men tidstypisk från 1700-1800-tal.

- Husens form – huset mot Västra Vallgatan karakteristiska form med hög sockel och valmat mansardtak, sannolikt samma sedan 1700-talet.
- Flyglarnas form som tvåvåningshus med sadeltak. Nuvarande form tillkom troligen på 1920-talet.
- Tak täckta med rött lertegel mot gatan och rödmålad plåt, åtminstone sedan 1920-talet.
- Skorstenar som bidrar till ett varierat och levande taklandskap.
- Den reveterade putsfasaden med ljusa kontrasterande pilastrar och gesimser sedan 1920-talet. Indelning med pilastrar fanns även i den tidigare träfasaden.
- Enklare utförande mot gården med träpanel på fasaden och plåttak.
- Fönstersättning på gatufasaderna mot Västra Vallgatan och Norrgatan, samt på andra våningen mot Borgmästargatan. (Fasaderna mot Borgmästargatan har genomgått ständiga förändringar i gatuplanet.)
- Entrédörr i gatuplan, sedan 1920-talet (blinderad sedan 1990-talet), mot Västra Vallgatan med lunettfönster över.
- Källarfönster/blinderingar vilka haft sin form sedan, de mindre mot Norrgatan sedan 1920-talet, de större sedan 1940-50-talet.
- Placeringen av entrédörren mot Borgmästaregatan. Placeringen tillkom troligen på 1920-talet medan formen/storleken troligen tillkom någon gång under 1940-50-talet.
- Hotellskylten mot Västra Vallgatan, skriven vertikalt och utstickande från byggnaden 1978.

Husets form och porten mot gatan ger huset ett visst kulturhistoriskt värde.

Kulturhistoriska värden - Huset mot Norrgatan

- Huset har en hög ålder då många hus från 1700- och 1800-talet försvunnit i Varberg.
- Trots förvanskning är det ett äldre trähus med sadeltak, med en udda form bidrar det till varierad stadsbild och till riksintressets karaktär.
- Port från gatan in till gården är ett äldre inslag i stadslandskapet.

RIKTLINJER

För att uppfylla varsamhet och förvanskningsförbud samt bibehålla riksintressets karaktär bör man tänka på följande:

- Byggnader med bibehållen äldre karaktär bevaras.
- Vid ändring utformas exteriörer lika befintlig eller ursprunglig/tidigare utformning.
- Balkonger samt tilläggsisolering mot gatan undviks.
- Nya byggnader utformas som nya årsringar som i höjd och volym ansluter till intilliggande hus.
- Variation i gestaltning och färgsättning eftersträvas.

Riktlinjer - Torellska huset

- Torellska huset bör behålla sin form.
- Det valmade mansardtaket ska tydligt framträda och inte byggas samman med flyglarnas takfall.

- Putsfasad bevaras med ljusare gesimser och pilastrar, mörkare fasadytor och sockel, den kraftiga gesimsen mellan fasad och sockel och sockelns lutning från gatan.
- Takfallen mot gatorna bör vara täckta med rött lertegel med plåtdetaljer i rödmålad plåt.
- Takfall mot gården bör ha rödmålad skivtäckning. Flygeln mot Norrgatan har dock rött tegel idag vilket också kan vara ett alternativ på denna byggnadsdel.
- Gårdsfasader bör vara kläs med stående målad träpanel för att bibehålla den äldre traditionen med finare, mer påkostad gatufasad och enklare gårdsfasad.
- Takfotshöjd bör vara samma på huset emot Västra Vallgatan och på flyglarna.
- Det är mycket positivt att igensätta fönster och dörrar gjorts om till blinderingar och inte tagits bort helt, vilket bibehåller husens balans och uttryck.
- Större påtagliga ombyggnader, som nu föreslås, bör följas av antikvarisk sakkunnig i kontrollplan.

Riktlinjer - Huset mot Norrgatan

- Huset mot Norrgatan bör ha en träfasad, enklare karaktär, behåll formen på det flacka sadeltaket
- Det kan gärna vara större fönster i gatuplanet än i övervåningen för att behålla något av husets karaktär.
- Avvikande takmaterial från Torellska huset, gärna falsad skivtäckning målad plåt
- Avvikande takfotshöjd jämfört med Torellska huset och Professorn 6
- Viktigt med dörrar och portar ut mot gatan för att skapa en levande gatumiljö, även om det är blinddörrar, motverkar sluten karaktär. Behåll porten in till gården, i alla fall som en markering i fasaden.
- Större påtagliga ombyggnader, som nu föreslås, bör följas av antikvarisk sakkunnig i kontrollplan.

KONSEKVENSDISKUSSION

Ändring: Delar av vindsvåningen på Torellska huset (hus 1) byggs om så att hotellrum mot gården samt vindsförrådet på flygeln mot Norrgatan görs om till bibliotek.

Positiva konsekvenser: Interiören är redan så ändrad och medför ingen påverkan på kulturhistoriska värden interiört. Det medför vissa fasadändringar. Det är dock positivt att ändringen görs mot gårdssidan eftersom det då inte påverkar helhetsupplevelsen av huset eller påverkar riksintresset. Det läggs omsorg om utformningen då det ska bli en takterass för besökare, skapa en attraktiv plats.

Negativa konsekvenser: Det äldre takfallet på den välbevarade bygganden mot Västra Vallgatan ändras. Utförandet kan dock anpassas i form och material för att skapa en god helhet.

Ändring: Taket mellan huskropparna på Torellska huset (hus 1) ska byggas om till en terrass för besökare. Terrassen ska nås via dörrar i biblioteket.

Positiva konsekvenser: Gården är redan över- och igenbyggd varför det inte påverkar några kulturhistoriska värden. Det är positivt att ändringen görs mot gårdssidan vilket inte påverkar helhetsupplevelsen av huset eller påverkar riksintresset. Det läggs omsorg om utformningen då det ska bli en takterass för besökare, skapa en attraktiv plats.

Negativa konsekvenser: Själva takterrassen påverkar inga kulturhistoriska värden. Det är dock ingen ändring till något äldre eller ursprungligt utseende vilket är en riktlinje i Varbergs innerstad, Nai SVefa 2012.

Ändring: Det lilla trapphus som kommer upp på taket mellan huskropparna avses byggas på med en våning för att inrymma en ventilationsanläggning. Det avses få en fasad av träpanel och utformas som ett äldre trapphus, vilket dock kröns av en liten balkong/takterrass istället för traditionellt tak.

Positiva konsekvenser: Den moderna ventilationsanläggningen döljs och får en anpassad och estetisk utformning. Även om trapphuset blir högre kommer det inte vara synligt från gatumiljön. Den blir synlig från andra högre byggnader i staden, men bedöms inte påverka riksintresset eller kulturmiljöns värde i någon påtaglig grad. Med god utformning kan trapptornet bli ett nytt värdefullt inslag i byggnadens arkitektur.

Negativa konsekvenser: Trapphusets form och plåtklädda tak är troligen av äldre datum. Dess form ändras vilket påverkar byggnadsdelens autenticitet. Det är ingen ändring till något äldre eller ursprungligt utseende vilket är en riktlinje i Varbergs innerstad, Nai SVefa 2012.

Ändring: Taken på flyglarna till Torellska huset avses höjas för att skapa våningar med fullhöjd för att skapa fler hotellrum samt teknikutrymme. I flygeln mot Borgmästaregatan placeras en hiss som tjänar hela hotellanläggningens hela tredje hotellvåning.

Positiva konsekvenser: Äldre kulturhistoriskt värdefulla byggnader används och utvecklas. Utformning och materialval avses anpassas till byggandens kulturhistoriska värde. Takfotshöjden mot gatan behålls. Den äldsta delen – huvudbyggnaden mot Västra Vallgatan framträder fortfarande tydligt.

Takformen kommer att ändras, men dessa tak är svåra att se från gatan och utgör en marginell del av gatumiljön. Taken får fortfarande en avvikande form från Torellska husets huvudbyggnad, vilken fortfarande kommer att framträda tydligt som huvudbyggnad.

Negativa konsekvenser: Flyglarnas takform tillkom på 1920-talet, eventuellt ännu tidigare på flygeln mot Norrgatan, och är därmed av hög ålder med ett autenticitetsvärde. Tegeltaket är relativt gammalt medan plåttaket ser ut att ha en hög ålder. Det kommer att försvinna och med det takets autenticitet. Tegeltaket är dock i dåligt skick och måste läggas om vilket sannolikt även gäller plåttaket, varför autenticiteten ändå inte kunnat bevaras.

Med föreslagen ändring av takformen kommer taken troligen att synas mer, vilket kan bidra till att husen kommer upplevas som högre. Detta påverkar gatumiljön samt upplevelsen av huvudbyggnaden mot Västra Vallgatan.

Ändring: Huset mot Norrgatan (hus 2) höjs så att det bildas en andra våning i fullhöjd samt en takvåning med fullhöjd för nya hotellrum. Landshövdingehuset har stått som inspiration för utformningen. Efter diskussioner har nuvarande utformning tagits fram för att skapa en harmonisk helhet, där mindre takkupor varvats med frontespiser, istället för ett alternativ med ett större antal likadana takkupor längs hela takfallet.

Positiva konsekvenser: Huset blir även i fortsättningen ett trähus med ett eget uttryck och bidrar därför fortfarande till en varierad stadsbild. Den lilla gårdsmiljö som finns kvar mellan huskropparna kan få en mer estetisk utformning.

Enligt planeringsunderlaget Varbergs innerstad kan denna del av fastigheten få en högre exploatering. Då husets utformning och materialval anpassas till riksintressets karaktär kan det vara en lämplig utökning.

Det gamla huset står kvar och byggs om, det rivs inte.

Negativa konsekvenser: Även om husets fasad, fönster- och dörrsättning ändrats har det ändå en bevarad form, vilken nu ändras. Huset blir betydligt högre vilket till viss del påverkar den småskaliga gatumiljön.

Taken på de båda flyglarna har ingen påtaglig roll i gatumiljön idag.

SAMMANFATTNING

Byggnaderna på Professorn 7 har genomgått många förändringar genom åren. Även om de ändrats betydligt har de behållit en äldre karaktär som ger dem en viktig plats i innerstadens värdefulla kulturmiljö som är av riksintresse för kulturmiljövården. Utöver denna allmänna ålderdomliga karaktär ligger värdena framför allt i husens ålder, att de är gamla trähus, och deras yttre form och volymer. Torellska huset och dess flyglar har dessutom viktiga personhistoriska, identitetsskapande och arkitektoniska värden. Det finns dock inte så mycket fysiska inslag och detaljer som är av hög ålder. Huset mot Norrgatan har genomgått så många förändringar att det idag är en "svårläst" byggnad. Det har också bedömts ha marginellt kulturhistoriskt värde.

Beträffande Torellska huset och dess flyglar påverkar de nu föreslagna ändringarna främst gårdsmiljön och flyglarnas takform. Gårdsmiljön har idag inga större värden. Trapphuset har troligen en bevarad äldre form. Det är dock positivt att moderna inslag som ventilation kan döljas på ett estetiskt sätt

som är anpassat till husets karaktär. Tornet kommer knappt bli synligt annat än från andra högre byggnader i området. För autenticiteteten hade det varit mest lämpligt att behålla takformen mot gatan för att bevara husens form från 1920-talet. Påverkan på upplevelsen av byggnadernas och riksintressets karaktär är dock marginellt.

Huset mot Norrgatan avses byggas så att det ändrar karaktär och utseende. Då husets egenvärde är begränsat är det viktiga att det nya utförandet inte påverkar riksintresset och gatumiljön negativt, vilket de nu föreslagna ändringarna uppfyller.

Sammanfattningsvis innebär de föreslagna åtgärderna en påverkan på kulturhistoriska värden som är marginella, men även att vissa värden försvinner. Ändringarna bedöms ändå kunna utföras på ett varsamt sätt, så att de påverkan på de kulturhistoriska värdena inte blir påtaglig. Det är därför av stor vikt att förlusten av kulturhistoriska värden och autenticitet vägs upp av omsorgsfull utformning och materialval för att skapa nya värden i bebyggelsen.

KÄLLOR

Litteratur och tryckta källor

Varberg – förslag till bevarandeprogram, Varbergs kommun och Landsantikvarien, 1991, Nai Svefa

Hus och gator i Varberg, bilder och nostalgi från 1980-talet, Magnus och Stefan Gustafsson, 2015, Hembygdsföreningen Gamla Varberg

Arkiv

Digitalt museum, foton från Hallands kulturhistoriska museum

Bygglovsarkiv, Stadsbyggnadskontoret Varbergs kommun, Professorn 7

Övriga handlingar

Hallin, Elisabeth, Hotell Gästis Ett hotells bakgrund och utveckling under drygt 100 år (troligen skriven under tidigt 2000-tal)

Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Hallands län (N) enligt 3 kap 6 § miljöbalken N län beslut RAÄ 1996-08-27. Riksintresset N 18 har utgått enligt beslut 2006. Dokument uppdaterat 2012-01-11.

Ritningar Arkkas Arkitekter 2020-06-16

Fotonummer

Digitala fotofiler till fotodokumentationen utförd i juni 2020 av Britt-Marie Lennartsson och förvaras hos Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3 i Halmstad. Originalfoton i Raw-format finns bevarade under filmnummer 2020-39.

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2020

RAPPORTNR.	OBJEKT
2020:01	Lögnäs Skummeslöv RAÄ 39 och 41, Ark. slutundersökning.
2020:02	Nio fornlämningar längs Suseån, Ark. förundersökning.
2020:03	Ett hål i Hamngatan, Halmstad, Ark. schaktningsövervakning
2020:04	Boplagsaktiviteter fr. tidigneolitikum och romersk järnålder invid bronsåldershög Kvibille RAÄ 35:1
2020:05	Medeltida lämningar i Storgatan, Halmstad
2020:06	Dagsås kyrka, textilförvaring och åtgärder i sakristian
2020:07	Dagsås kyrka, nytt pentrskydd
2020:08	Rosenfredsskolan uthus, Folkskolan 1, antikvarisk förundersökning
2020:09	Landa kyrka, nytt styrsystem
2020:10	Landa kyrka, belysning
2020:11	Grev Kristoffer 13, antikvarisk förundersökning inför renovering
2020:12	Grunnarp 3:12. Underlag inför tillståndsansökan för ändring av byggnadsminne.
2020:13	Trönninge 7:47 Förenklad ark. utredningsrapport
2020:14	Vattenledning Åled-Oskarström, Enslövs socken. Ark. utredning, steg 1.
2020:15	Veddige kyrka, invändig ändring, antikvarisk konsekvensbeskrivning
2020:16	Lindbergs kyrka, framtagande av bemålat bräddtak, antikvarisk förundersökning
2020:17	Enslövs kyrka begravningsplats, Ark. utredning inför utökande av Enslövs kyrkas gravplats.
2020:18	Senmedeltida odlingshorisonter, en stenläggning och nyare tids avfall. Halmstad. Ark. förundersökning och undersökning.
2020:19	St Laurentii kyrka. Utvändig renovering
2020:20	Tröinge 2:62 Vinbergs socken, Ark. utredning.
2020:21	GC-väg mellan Vinberg och Bergagård. Ark. utredning.
2020:22	VA-ledning Eftra kyrkby-Långasand Ark. förundersökning och slutundersökning.
2020:23	Knobesholms tunnbinderi.
2020:24	Övraby - Det äldsta Halmstad. Ett medeltidsarkeologiskt forskningsprojekt.
2020:25	Hyltebruks kyrka, Utvändig renovering
2020:26	Tönnersjö kyrka, Renovering av fönster
2020:27	Nybyggnation hästgård Risarp Harplinge. Ark. utredning.
2020:28	Förundersökning i avgränsande syfte Skrea 110, Ark. förundersökning.
2020:29	Boplags- och härdområden. Trönningenäs, Lindbergs socken. Ark. förundersökning av L2018:392, L2018:820, L2018:821, L2018:822.
2020:30	Kyrkogårdarnas historia, vård och underhåll, bilaga till kulturhistoriska inventeringar i Falkenbergs pastorat
2020:31	Inventering inför planerad deponi. Varbergs kn, Veddige sn. Ark. inventering
2020:32	Jutanområdet , Antikvarisk förundersökning
2020:33	Planområde Himle och Fun City, Spannarps socken, Ark. utredning
2020:34	Utredning inför GC-väg utmed väg 613 mellan kustvägen och Harplinge samhälle. Harplinge socken, Ark. utredning.
2020:35	Söndrums församlingsgård, antikvarisk förundersökning
2020:36	Efterunders. och återställning av plundringsskara intill Krokstenen, Örelid. Laholm, Tjärby sn, Ark. efterundersökning.
2020:37	Skottorps slott. Restaurering
2020:38	Kristineheds manbyggnad. Kulturhistorisk utredning
2020:39	Laholm RAÄ 142, Laholms stad, Lagaholm 4:1, RAÄ 19:1, RAÄ 142:1, Ark. schaktningsövervakning
2020:40	Krutkällargången , Halmstad kommun och stad, Bastionen Norre Katt, RAÄ 33:1, Ark. schaktningsövervakning
2020:41	Kv Jungfrun, Oxen och Hästtorget, Laholm. Förslag till planbestämmelser.
2020:42	Spannarp Östra, Spannarps socken, Ark. utredning
2020:43	Fem provborrhål inom Österskans. Halmstad kommun, Österskans 1 och Halmstad 6:31. Ark. kontroll.
2020:44	Arkeologisk utredning inom Tofta 2:2. Varbergs kommun.
2020:45	Apelviksgården , omläggning av stråtak. Antikvarisk medv.
2020:46	Professorn 7 , Hotell Gästis i Varberg, Antikvarisk förundersökning
2020: 47	Folkvandringstid , Vendeltid & Vikingatid, Kvibille 21:1, Ark. förundersökning

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se